

ўсиш ва ривожланиш учун имкониятлар яратади. Минтақавий транспорт йўналишлари ва савдо келишувларида иштирок этиш иқтисодий истиқболларни ошириши ва минтақавий ҳамкорликни ривожлантириши мумкин.

Ўзбекистоннинг бой маданий мероси ва тарихий обидалари уни барқарор туризмни ривожлантириш учун жозибадор қилади. Масъулиятли туризм амалиётларини тарғиб қилиш орқали мамлакат маданий ва тарихий меросини сақлаб қолган ҳолда иқтисодий ўсиш учун ўзининг маданий бойликларидан фойдаланиши мумкин. Олдинга эришилган бўлсада, Ўзбекистон барқарор ривожланиш йўлида атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва сув ресурсларини бошқариш каби доимий муаммоларга дуч келмоқда. Ушбу вазифаларни самарали ҳал этиш учун барча соҳаларда ислохотларни давом эттириш ва изчил саъй-ҳаракатлар зарур.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон иқтисодий ислохотлар, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва бошқарув тизимини такомиллаштиришга интилиши билан барқарор ривожланиш сари истиқболли йўлдан бормоқда. Мамлакатнинг стратегик жойлашуви ва маданий бойликлари минтақавий алоқалар, барқарор туризм ва иқтисодий ўсиш учун имкониятлар яратади. Бироқ, муттасил муаммоларни ҳал қилиш Ўзбекистон учун янада мустақкам ва барқарор келажакни таъминлаш учун доимий саъй-ҳаракатлар, ҳамкорлик ва инновацион ечимларни талаб қилади. Ўз кучли томонларини ишга солиб, мавжуд муаммоларни фаол ҳал этиш орқали Ўзбекистон ўзини минтақада барқарор ривожланиш бўйича етакчи сифатида кўрсатиши мумкин.

ИНСОН КАПИТАЛИ МИНТАҚАНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛИ СИФАТИДА

Нуманова Мадина Латиф қизи

*ТДИУ ҳузуридаги “Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари”
илмий тадқиқот маркази, илмий ходим*

Ҳозирги вақтда инсон капитали иқтисодий ривожланиш омилларидан бирига айланиб бормоқда. Минтақа иқтисодиёти учун инсон капитали захирасини дастлабки босқичда аниқлаш муҳим аҳамиятга эга.

Сўнгги йилларда иқтисодчилар иқтисодиётнинг янги турига – инновацион ёки билим иқтисодиётига ўтиш имкониятлари ва муаммоларини фаол муҳокама қила бошладилар, бунда инсон капитали ишлаб чиқаришнинг етакчи омили ҳисобланади.

Замонавий билимлар иқтисодиётида инсон капитали унинг асосий рақобатдош устунлиги ҳисобланади. Айнан у инновацияларга, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашув шароитларига мослашишга ва юқори рақобатбардошликка еришишга имкон беради.

Шунга асосланиб, юқори сифатли инсон капитали мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг муҳим шарти бўлиб, пировардида унинг даражасини белгилайди. Ушбу ёндашув, айниқса, замонавий иқтисодиётда, доимий ривожланаётган шахс жамият ривожланишининг манбаига айланганда долзарбдир.

Мавзунинг долзарблиги қуйидагилар билан тавсифланади:

- Инқироз шароитида инсон капитали минтақада иқтисодий ўсишнинг яширин манбасига айланади.
- Маҳаллий ва хорижий адабиётларда инсон капитали концепцияси ва баҳолашга, айниқса, минтақавий даражада турлича ёндашувлар мавжуд.
- Минтақанинг инсон капитали муайян ижтимоий-иқтисодий зонага хос белгиларга эга.
- Инсон капиталини такрор ишлаб чиқаришнинг барча босқичларини ўрганиш зарур.

“Инсон капитали” тушунчасининг турлича талқинлари мавжуд.

Инсон капитали, кўпчилик Ғарб иқтисодчилари таърифлаганидек, инсонга берилган билимлар, кўникмалар, мотивациялар ва энергиядан иборат бўлиб, улар маълум вақт давомида маҳсулот ва хизматлар ишлаб чиқариш учун ишлатилиши мумкин [1].

“Инсон капитали деганда биз шахснинг барча хусусиятларини, унинг индивидуал хусусиятларини тушунамиз: жисмоний қобилиятлар, коммуникатив компонент, касбий тайёргарлик, таълим даражаси, тажриба, ижодий қобилиятлар ва бошқалар” [2].

Инсон капитали – бу жамиятнинг постиндустриал ҳолатига мос келадиган аралаш типдаги ижтимоий йўналтирилган иқтисодиёт тизимига киритилган шахснинг ишлаб чиқариш фазилатлари, хусусиятлари, қобилиятлари, ваколатлари, функциялари ва ролларини ифодалашнинг ижтимоий-иқтисодий шакли.

Ю.А.Корчагиннинг фикрига кўра, “инсон капитали” тушунчаси харажатлар омилидан иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг самарали ва ижтимоий омилларига айланди [3].

Минтақадаги инсон капитали феноменини тушуниш учун унинг нафақат миқдорий қиймати, балки уни шакллантириш ва амалга оширишдаги ижтимоий-иқтисодий шароитлар ҳам муҳимдир. Муайян шахснинг яшаш ва ишлаш шароитларига энг катта таъсир минтақавий даражадаги давлат органлари томонидан амалга оширилади, бу минтақада маълум бир минтақага хос хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширади.

Айнан минтақавий даражада шахс ва бутун жамият учун даромад манбаи бўлган инсон капиталини шакллантириш учун энг қулай шарт-шароитларни яратиш мумкин бўлади. Тадқиқотда биз инсон капитали тушунчасининг минтақавий томонини кўриб чиқамиз.

Бизнинг фикримизча, инсон капитали – бу шахснинг касбий фазилатларини ривожлантиришга сармоя киритиш орқали минтақадаги

ижтимоий ва ижтимоий ҳаёт жараёнида шахс томонидан тўпланган инсон салоҳиятини амалга оширишнинг янги шакли, усули. Ушбу ресурс минтақа учун жуда зарур.

Минтақанинг инсон капитали – кенг ва кўп қиррали тушунчадир, шунинг учун минтақанинг инсон капитали сифат хусусиятларининг барча миқдорий хилма-хиллигини бошқариш керак. 1-расмда минтақанинг инсон капитали занжирини кўриб чиқамиз.

Минтақада ички инсон капитали-захира ва ташқи инсон капитали мавжуд. Иккала тур ҳам минтақанинг меҳнат бозорида амалга оширилади. Минтақавий сиёсатнинг вазифаси инсон капиталининг захира ва миграция оқимларини бошқаришнинг босқичма–босқич механизмини яратишдир. Келинг, захира томонига эътибор қаратайлик.

Кўпгина олимлар шундай хулосага келишадики, айнан инсон капитали захирасининг ҳажми мамлакатни, умуман минтақани ривожлантириш учун — инновацияларни қарзга олиш ёки уларни яратиш учун зарур шарт-шароитларни яратади. Инсон капитали захирасини ёки захирасини ҳисоблашнинг турли усуллари мавжуд.

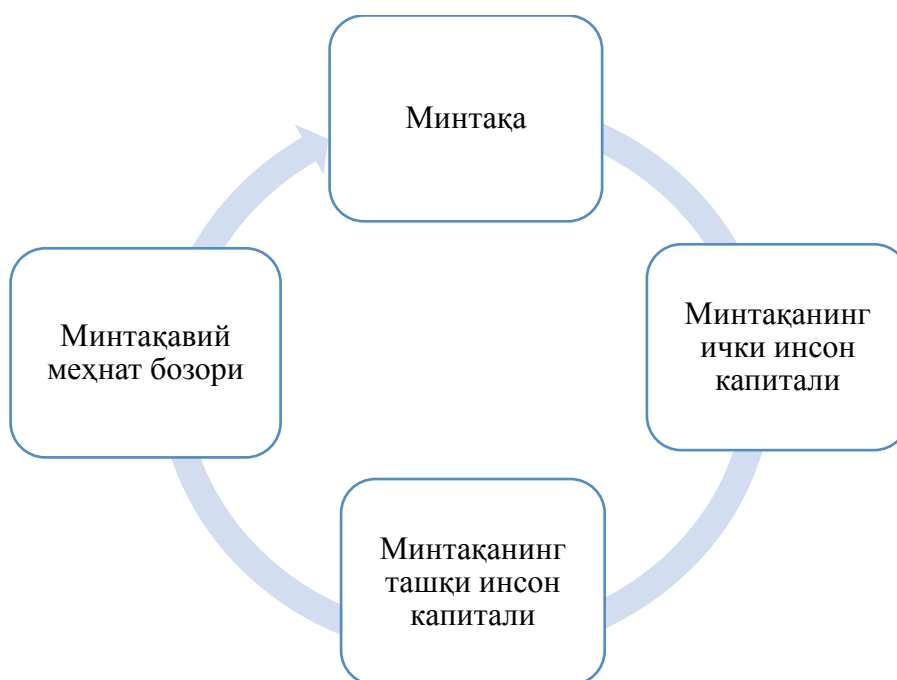
Масалан, иқтисодчи олимлар Г. Бадингер ва Г. Тондл инсон капитали захирасини иқтисодиётда маълум даражадаги маълумотга эга бўлган бандлар сони сифатида тушунадилар ва умумий омил унумдорлиги инсон капитали ҳажмига боғлиқ деб фараз қиладилар:[4]

$$\Delta \ln A t = \phi 1 \cdot (H t), A (\Delta \ln A),$$

Бу ерда:

$H t$ – олий маълумотли ходимлар сони;

$A (\Delta \ln A)$ – ўсиш суръати илмий-тадқиқот соҳасида банд бўлган инсон капиталининг функциясидир.

1-расм. Минтақанинг инсон капитали занжири[4]

RHP – минтақадаги инсон капитали захирасининг қиймати минтақанинг меҳнат бозорида ҳали амалга оширилмаган, аммо келгусида амалга ошириш истиқболлари билан инсон капитали захираси даражасини акс эттиради:

Ҳисобланган кўрсаткич қанчалик юқори ёки паст бўлса, йил давомида минтақадаги инсон капитали захираси мос равишда юқори ёки паст бўлади. Биз маълум вақт учун инсон капитали захирасини оламыз.

Инсон капиталини захира сифатида баҳолаш кўрсаткичи мезонлардан бири бўйича минтақанинг инсон капиталини баҳолаш имконини берувчи асосий кўрсаткичдир. У минтақадаги мавжуд вазиятни баҳолайди ва минтақада инсон капиталини самарали бошқариш учун келажакдаги вазиятни тузатишга ёрдам беради.

Хулоса қилиб айтганда, инсон капитали тушунчаси долзарб деган хулосага келишимиз мумкин. У замонавий фанлараро ёндашувни қамраб олади, эски ва янги тадқиқот муаммоларини бошқа нуқтаи назардан очиб беради. Жамиятнинг инсон капиталини сақлаш ва кўпайтириш дастурларини ишлаб чиқиш керак. Бу моделлар ва уларни амалга ошириш усулларини талаб қилади. Шахс билим ва кўникмаларни, тўпланган инсон капиталини минтақа ва умуман мамлакат меҳнат бозорида амалга оширади. Шу нуқтаи назардан, инсон капитали жамиятнинг иқтисодий активлари захираси, иқтисодий ривожланиш суръатларининг ўсиш манбаи ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Берндт Э. Практика эконометрики: классика и современность: учебник / пер. с англ.; под. ред. С.А. Айвазяна. М.: ЮНИТИ ДАНА, 2005. 863 с
2. Управление интеллектуальным капиталом в регионе: монография / С.П. Станишевская, Е.А. Имайкин, И.Н. Якупова; Перм. гос. нац. иссл. ун-т, Пермь, 2013. 156 с.
3. Корчагин Ю.А. Российский человеческий капитал: фактор развития или деградации?: Монография. Воронеж: ЦИРЭ, 2005. 252 с.
4. Хлопова Т.В. Классификация конкурентоспособности работника как интегральной характеристики степени развития его трудового потенциала // Вестник Пермского университета. Сер. Экономика. 2012. Вып.

ХУДУДИЙ САНОАТ АГЛОМЕРАЦИЯЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

Рахимбаев Акмал Азатбоевич
Урганч давлат университети
мустақил тадқиқотчиси

Жаҳон мамлакатларида амалга оширилаётган саноати сиёсатининг асосий йўналишлари инновацион технологияларини қўллаш, ҳудудларда саноат комплекслари ва маҳаллий кластерлар фаолиятини рақобатбардошлигини ошириш билан бирга глобал қўшилган қиймат занжирига самарали интеграциясини таъминлашга эришишдан иборатдир.